

KORONAVİRÜSÜN BÜTÇE GİDER ve GELİRLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

THE ASSESSMENTS OF CORONAVIRUS EFFECTS ON BUDGET EXPENDITURES AND INCOMES

Fatih SARAÇOĞLU*

Bekir ÖZCAN**

ÖZ

Koronavirüs¹ dolayısıyla devlet bütçesinin gider ve gelir kalemleri² etkilenmiştir. Giderler 2020 yılında %20,2 oranında artarken, en yüksek artış oranı %34 ile faiz giderlerinde meydana gelmiştir. Vergi gelirleri açısından bakıldığında gelir vergisindeki düşüş ve kurumlar vergisi, KDV, ÖTV gibi diğer vergilerdeki artış dikkat çekmektedir. Bu noktada gelir vergisindeki azalma özellikle işten çıkarmalar ve kamu personeli sayısının düşük oranda artmasına bağlı görünmektedir. Kurumlar vergisindeki değişim önemli vergi ödeyicisi mükelleflerin kurumsallaşmış işletmeler olması ve Sanayi Üretim Endeksi ile Ciro Endekslerinde görülen artışa dayandırılabilir. KDV ve ÖTV artışı ise tüketim harcamalarının artma-

ABSTRACT

Due to coronavirus, expenditure and income items of public budget have been effected. While the expenditures have increased at the rate of 20%, the most increase has been realised in interest expenditures with the rate of 34%. When examined in terms of tax incomes, the decrease in personal income tax and the increase in taxes such as corporate income tax, value added tax, special consumption tax draw attention. At this point, it is seen that the decrease in personal income tax is derived especially from layoffs and low increase in the number of public personnel. The change in corporate income tax can be based on that the important taxpayers are institutionalised businesses and the increase in industrial production index and financial turnover index. The increase

* Doç. Dr., Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF Maliye Bölümü Öğretim Üyesi, fatih.saracoglu@hbv.edu.tr, ORC-ID: 0000-0002-5778-0488.

** Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üni., İİBF, Maliye Bölümü, bkrozc1@gmail.com, ORC-ID: 0000-0001-7751-5983.

Saraçoğlu, F., Özcan, B. (Şubat 2021). Koronavirüsün Bütçe Gider ve Gelirleri Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi, *Vergi Raporu*, 257, (32-45).

¹ Dünya Sağlık Örgütü tarafından kabul görmüş olan kavram "Coronavirus disease (COVID-19) pandemic (Koronavirüs hastalığı (covid-19) pandemisi)" olup, çalışmada koronavirüsü ya da virüs olarak ifade edilmiştir.

² Bütçe gelir ve giderlerinden kasıt, Merkezi Yönetim Bütçesinin gelir ve giderleridir.

Makale Türü: Araştırma Makalesi
M.G.T.: 20.01.2021 / M.K.T.: 26.01.2021

sına bağlıdır. Ancak tüketim artışının kaynağı ise hane halkı borçluluğunda meydana gelen artışa bağlı görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Koronavirüs, Vergi, Bütçe, Kamu Giderleri, Kamu Gelirleri.

JEL Sınıflandırma Kodları: H60, H20.

GİRİŞ

Çeşitli nedenlerle ortaya çıkabilen ekonomik krizler genellikle benzer sonuçlara yol açmaktadır. Bunlar arasında büyüme oranlarında düşüş, ihracatta azalma, işsizlikte artış, faizlerde artış, borçlanma maliyetlerinde artış, piyasalarda likidite ve kredi sıkışıklığı, borsa endekslerinde düşüş, döviz kurlarında yükselme, hane halkının satın alma gücünde düşüş, işletmelerin küçülmesi ve iflaslarda artıştan söz edilebilir. Ayrıca konumuz açısından bakıldığında vergi gelirlerinde azalma krizlerin önemli olumsuz sonuçlarından biridir.

Koronavirüs sürecinde de oldukça yavaşlayan ve hatta bazı sektörlerde durma noktasına gelen ekonomik faaliyetler ve bunun sonucunda yaşanan/yaşanma olasılığı bulunan işsizlik artışının, vergi gelirlerini olumsuz etkilemesi kaçınılmaz görünmektedir.

Devlet açısından bakıldığında bir yandan işsiz kalan, gelir düzeyi düşen kişilere maddi destek sağlanması gerekmekte ve bu destekler kamu harcamalarının artması anlamına gelmekte; öte yandan azalma olasılığı bulunan vergi gelirlerinin kamu harcamalarının finansmanında güçlük yaşanmasına neden olabileceği düşünülmektedir.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de çeşitli etkiler ortaya çıkaran koronavirüs dolayısıyla devlet bütçesinin gider ve gelir kalemleri etkilenmiştir. Bu çalışmada koronavirüsün bütçe gelir

in value added tax and special consumption tax is dependent upon the increase in consumption expenditures. Nonetheless, it is seen that the source of consumption increase is dependent on the increase in indebtedness of households.

Keywords: Coronavirus, tax, budget, public expenditures, public revenues

JEL Classification Codes: H60, H20

ve giderleri üzerindeki etkileri incelenecek, gelir ve giderlerdeki gelişmelerin nedenleri açıklanmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede 2019 ve 2020 yılları bütçelerinin gider gerçekleştirmeleri ile gider kalemlerinin merkezi yönetim bütçe giderleri içindeki payı incelendikten sonra; 2019 ve 2020 yılları bütçelerinin gelir gerçekleştirmeleri ile gelir kalemlerinin merkezi yönetim bütçe gelirleri içindeki payı incelenecek ve 2020 yılı itibarıyla gider ve gelirlerde yaşanan gelişmelerin nedenleri tartışılacaktır. Son kısımda ise bütçe dengesi ortaya konulacaktır.

1- KAMU GİDERLERİNDEKİ GELİŞMELER

Koronavirüs dolayısıyla dünyada olduğu gibi ülkemizde de devlet bütçesinin gider ve gelir kalemleri etkilenmiştir. Kamu giderlerinde koronavirüsün etkilerini görebilmek açısından 2019 ve 2020 yılları bütçe giderlerinin gerçekleştirmeleri ekonomik sınıflandırmaya göre aşağıdaki Tablo 1'de görüldüğü gibidir.

Tablodan görüleceği üzere merkezi yönetim bütçe giderleri; personel giderleri, sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderleri, mal ve hizmet alım giderleri, cari transferler, sermaye giderleri, sermaye transferleri, borç verme ve faiz giderlerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla öncelikle bu sınıflandırmada yer alan kalemlerin içeriklerinin kısaca açıklanması³ yerinde olacaktır.

³ Söz konusu açıklamalar T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. *Analitik Bütçe Sınıflandırmasına İlişkin Rehber*. (https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/04/Analitik_Ekorehber_2019-2021.pdf), Erişim: 19 Ocak 2021.

Analitik Bütçe Sınıflandırmasına İlişkin Rehber'den yararlanılarak yapılmıştır. Bkz. https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/04/AnalitikEkorehber_2019-2021.pdf, Erişim: 19 Ocak 2021.

Personel giderleri; kamu personeli ile kamu personeli olmasa bile bunlar gibi çalıştırılan veya hizmetinden faydalanan kişilere veya diğerlerine bordroya dayalı olarak nakden yapılan ödemeleri kapsamaktadır⁴.

Sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderleri; emeklilik sigortasına ilişkin; Sosyal Güvenlik Kurumuna işveren hissesi olarak ödenecek sosyal güvenlik primleri ile kurum tarafından ödenen fiili hizmet müddeti zamlarına ilişkin işveren payları ve işveren tarafından ödenecek kısa vadeli sigorta kolları primleri, ders ücreti karşılığında görevlendirilmiş memur olmayan kişilere ilişkin işveren payları, usta öğreticiler için ödenecek primler, aday çırak, çırak ve öğrenciler için ödenecek primler, cezaevleri iç hizmetlerinde çalıştırılan hükümlüler için ödenecek primler, mevzuatı gereğince ödenmesi gereken pay ve hisseler, mevzuatı gereğince kurum tarafından işsizlik sigortası fonuna ödenecek işveren işsizlik sigortası primleri ile sağlık sigortası primlerinden oluşmaktadır. Personelden kesilen primler ise, personel giderlerine dahil edilmektedir.

Mal ve hizmet alım giderleri; faturalı olarak veya ilgili mevzuatına uygun şekilde belgelendirilerek alınan mal ve hizmet bedellerini kapsa-

maktadır. Karşılığında devlet tarafından herhangi bir mal veya hizmet alınmayan karşılıksız ödemeler ile sermaye giderleri kapsam dışındadır⁵.

Faiz giderleri; faiz, ödünç alınan paranın kullanımı karşılığında yapılan ödemedir. Dolayısıyla faiz ödemeleri borç alınan paranın anapara geri ödemesinden ve borçlanma için ödenen komisyon ve ihraç giderlerinden ayrılır. Faiz, dönemler içerisinde sürekli olarak birikmekle birlikte, ödendiği zaman bütçeye gider olarak yazılmaktadır⁶.

Cari transferler; sermaye birikimi hedeflemeyen ve cari nitelikli mal ve hizmet alımını finanse etmek amacıyla karşılıksız olarak yapılan ödemelerdir. Aynı nitelikteki transferler bu kapsamda yer almaz. Transferler nihai olarak kimin yararlandığına göre değil kime ödendiğine göre sınıflandırılmaktadır⁷.

Sermaye giderleri; sabit sermaye edinimleri, gayrimenkuller ya da gayri maddi aktiflerin edinimi için yapılan ve devlet mal varlığını artıran ödemelerdir. Ayrıca, taşınmaz mal yapımı ile bakım-onarımının gerektirdiği yıkım ve enkaz temizleme işleri de bu kapsamda değerlendirilir.

Sermaye transferleri; bütçe dışına sermaye birikimi amaçlayan veya sermaye nitelikli mal

⁴ Personel giderleri, çeşitli personel kanunlara göre çalıştırılanların istihdam çeşitleri ile çalıştırılma veya hizmetinden yararlanma yöntemleri esas alınarak; memurlar, sözleşmeli personel, işçiler, geçici süreli çalışanlar ve diğer personel olarak beş grupta sınıflandırılır. Öte yandan aynı nitelikteki ödemeler "Mal ve Hizmet Alım Giderleri" kapsamında, Devletin işveren sıfatıyla sosyal güvenlik kurumlarına ödediği primler ise "Sosyal Güvenlik Kurumuna Devlet Primi Giderleri" kapsamında ele alınmaktadır.

⁵ Mal ve hizmet alım giderleri kapsamına büro malzemesi alımları, kira, yakıt, elektrik ödemeleri ile bakım-onarım ödemeleri, haberleşme giderleri, yolluk giderleri, taşıma giderleri, düşük değerli veya bir yıldan az kullanım ömrü olan ekipmanlar için yapılan ödemeler girmektedir. Savunma harcamaları da, sermaye için belirlenen limiti geçse dahi yatırım programlarında yer almaz, mal ve hizmet alım giderlerine dahil edilir.

⁶ Devlet nam ve hesabına yapılan iç borçlanmalar ile dış finansman sağlayan yabancı ülkeler, ülkelerce oluşturulan birlikler, resmi finansman fonları, uluslararası ve bölgesel kuruluşlar ile uluslararası sermaye ve finansman piyasalarında faaliyet gösteren yatırım bankaları da dahil olmak üzere bankalar, alıcı veya satıcı kredisi sağlayan kuruluşlar ile firmalardan sağlanan borçlanmalar karşılığında oluşan faiz giderleri ve peşin ödenen faiz anlamında olan iskonto giderleri bu kapsamda yer almaktadır. Farklı bir ifadeyle devlet borçlarına ilişkin faiz ödemeleri (iskonto giderleri dahil) faiz giderleri kapsamında yer alır. Borçlanmaya ilişkin komisyon ve ihraç giderleri ise mal ve hizmet alımları kapsamında gösterilir.

⁷ Görev zararları, hazine yardımları, kar amacı gütmeyen kuruluşlara yapılan transferler, hane halkına yapılan transferler, devlet sosyal güvenlik kurumlarından hane halkına yapılan fayda ödemeleri, yurtdışına yapılan transferler ile gelirlerden ayrılan paylar cari transferler kapsamdadır.

ve hizmetlerin finansmanı amacıyla yapılan karşılıksız ödemelerdir. Transferin cari nitelikli mi yoksa sermaye nitelikli mi olduğunu belirlemek için cari harcama – sermaye harcaması ayrımında kullanılan kriterler dikkate alınır.

Borç verme; bir mali hakka dayanan veya devletin teşebbüs mülkiyetinde hisse (sermaye) katılımına neden olan ve likidite yönetimi veya kazanç sağlama amaçları dışında kamusal amaçlarla yapılan ödemeleri kapsar⁸.

Tablo 1: 2019 ve 2020 Yılları Bütçelerinin Gider Gerçekleşmeleri

Milyon TL	2019	2020	Değişim (%)
MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE GİDERLERİ	1.000.027	1.202.236	20,2
Faiz Hariç Giderler	900.087	1.068.274	18,7
Personel Giderleri	249.892	287.769	15,2
Sosyal Güv. Kur. Devlet Primi Giderleri	43.045	48.286	12,2
Mal ve Hizmet Alım Giderleri	84.363	96.399	14,3
Cari Transferler	400.316	497.989	24,4
Sermaye Giderleri	80.717	92.911	15,1
Sermaye Transferleri	16.316	15.171	-7,0
Borç Verme	25.438	29.750	16,9
Faiz Giderleri	99.940	133.962	34,0

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. *Aralık 2020 Aylık Bütçe Gerçekleşme Raporu*. s. 8. (<https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2021/01/Butce-Gerceklesme-Raporu-Aralik-1.pdf>). Erişim Tarihi: 18 Ocak 2021.

Tablo 1’de görüldüğü gibi merkezi yönetim bütçe giderleri 2019 yılında 1 trilyon 27 milyon TL iken 2020 yılında 1 trilyon 202 milyar 236 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Buna göre 2020 yılında bir önceki yıla göre artış oranı %20,2 olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılında ise bir önceki yıla göre söz konusu artış oranı %20,3’tir⁹. Bu çerçevede bütçe giderlerinde meydana gelen artışın bir önceki yıla yakın olduğu ifade edilebilir.

2020 yılı itibarıyla bütçe gider kalemlerinde bir önceki yıla göre en yüksek artış oranı %34 ile faiz giderlerinde meydana gelmiş olmakla birlik-

te; cari transferler %24,4, borç verme giderleri %16,9, personel giderleri %15,2, sermaye giderleri %15,1, mal ve hizmet alım giderleri %14,3 ve sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderleri %12,2 oranında artış göstermiştir. Öte yandan sermaye transferleri kalemi bir önceki yıla göre %-7 oranında azalış göstermiştir.

Bütçe gider kalemlerinde ortaya çıkan gelişimi daha iyi görebilmek açısından 2019 ve 2020 yıllarında bütçedeki gider kalemlerinin merkezi yönetim bütçe giderlerine oranı Tablo 2’de görülmektedir.

⁸ Devletin verdiği borçların geri ödenmesinden (diğer bir ifadeyle borçların tahsilatından) veya devletin elindeki hisselerin satışından elde edilen gelirler ise verilen borçlardan düşülür ve kaydedilmez, gayrisafilik prensibine göre “gelirlerin ekonomik sınıflandırması” kısmında izlenir.

⁹ 2019 yılında enflasyon oranı %11,84, giderlerdeki artış oranı %20,3’tür. Dolayısıyla enflasyonun etkisi dikkate alındığında %8,46 oranında bir artış söz konusudur. 2020 yılında enflasyon oranı %14,60, giderlerdeki artış oranı %20,2’dir. Dolayısıyla enflasyonun etkisi dikkate alındığında %5,6 oranında bir artış söz konusudur.

¹⁰ T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. *Aralık 2019 Aylık Bütçe Gerçekleşme Raporu*. s. 5. (https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2020/01/Ayl%C4%B1k-B%C3%BCt%C3%A7e-Ger%C3%A7ekle%C5%9Fmeleri-Raporu-2019Aral%C4%B1k_V3-2.pdf). Erişim Tarihi: 19 Ocak 2021.

Tablo 2: 2019 ve 2020 Yılları Gider Kalemlerinin Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri İçindeki Payı

Milyon TL	Gider/ Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri (%)	
	2019	2020
MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE GİDERLERİ	100	100
Faiz Hariç Giderler	90	88,9
-Personel Giderleri	25	23,9
-Sosyal Güv. Kur. Devlet Primi Giderleri	4,3	4,0
-Mal ve Hizmet Alım Giderleri	8,4	8,0
-Cari Transferler	40	41,4
-Sermaye Giderleri	8,1	7,7
-Sermaye Transferleri	1,6	1,2
-Borç Verme	2,5	2,4
Faiz Giderleri	10	11,1

Kaynak: Tablo 1'den yararlanılarak oluşturulmuştur.

Yukarıda Tablo 1'de açıklandığı gibi tutar olarak azalış görülen tek kalem sermaye transferleri kalemi iken, Tablo 2'ye bakıldığında faiz giderleri ve cari transferler haricindeki tüm gider kalemlerinin bütçe giderleri içindeki payı azalış göstermiştir. Buna göre 2019 yılında bütçe giderlerinin %50'lik kısmı faiz giderleri (%10) ve cari transferlere (%40) ayrılmışken, 2020 yılında bu oran %52,5 olarak gerçekleşmiştir. Diğer bir ifadeyle 2020 bütçesinin %52,5'lik kısmı karşılıksız harcamalara ayrılmıştır.

Burada özellikle personel giderleri, sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderleri, mal ve hizmet alım giderleri, sermaye giderleri ve sermaye transferlerindeki değişim dikkat çekmektedir. Personel giderleri kaleminin payı 2019 yılında %25 iken 2020'de %23,9 oranında gerçekleşmiştir. Daha açık bir ifadeyle 2020 yılı bütçe giderlerinin %23,9'u personel giderlerine ayrılmış durumdadır. Personel giderlerinin payında yaşanan bu azalış, kamuya yeni personel

alınmaması, mevcut personel maaş ödemelerinin ise enflasyona göre düşük tutulmuş olmasından kaynaklanabileceği gibi sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderlerinde meydana gelen azalışa da etki ettiği düşünülmektedir. Zira "Kamu Sektörü İstihdam Sayılarına¹¹" bakıldığında 2018 yılında toplam kamu personeli sayısı 3.714.481 kişi iken bu sayı 2019 yılında %25'lik bir artışla 4.644.074 kişi olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılının 3. çeyreği itibarıyla yayınlanan veriler dikkate alındığında personel sayısının 4.779.352 kişi olduğu görülmektedir. 2020 yılının 9 aylık verilerine göre bir önceki yıla göre artış oranı %2,9 olarak gerçekleşmiştir. Bu bilgiler ışığında kamuda istihdam edilen personel sayısının koronavirüs nedeniyle düşük oranda artırılması sonucunda personel giderlerinin bütçedeki payının azaldığı ifade edilebilir.

Mal ve hizmet alım giderlerinin bütçe içindeki payında meydana gelen azalış, faturalı olarak veya mevzuata uygun şekilde alınan mal ve hizmetlerin önceki yıla göre oransal olarak azaldı-

¹¹ T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. *Kamu İstihdamı*. (<https://www.sbb.gov.tr/kamu-istihdami/>). Erişim Tarihi: 18 Ocak 2021. (2018, 2019, 2020 yılı verileri).

ğını ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle devletin bir önceki yıla göre bütçeden mal ve hizmet alımlarına (cari harcamalara) daha az pay ayırdığı görülmektedir. Bu tür giderler, cari transferler ve faiz giderleri gibi bütçeden yapılan karşılıksız harcamalardan değil, bütçeye yeni gelir akımları yaratan harcamalardandır¹². Bu çerçevede sermaye giderlerinin payında meydana gelen azalış da aynı kapsamda değerlendirilebilir.

Sermaye transferlerinin azalması da sermaye nitelikli mal ve hizmet alımlarına karşılıksız ödemelerin payındaki azalışı göstermektedir. Bütçe dışına sermaye birikimi amaçlayan veya sermaye nitelikli mal ve hizmetlerin finansmanı amacıyla yapılan karşılıksız ödemeleri ifade eden sermaye transferlerinin payının azalması, belediyelere yapılan transferlerin azalmasından da kaynaklanmış olabilir.

Sermaye giderleri; sabit sermaye edinimleri, gayrimenkuller ya da gayri maddi aktiflerin edinimi için yapılan ve devlet mal varlığını artıran öde-

melerdir. Sermaye giderlerinde kamunun yatırım harcamalarının devam etmesi, havalimanları, hastaneler, Kanal İstanbul gibi gayrimenkuller ya da gayri maddi aktiflerin edinimi için yapılan ve devlet mal varlığını artıran ödemelerin devam etmesi miktar olarak artış meydana getirmekle birlikte 2020 yılında bir önceki yıla göre bu giderlerin payında da azalış meydana gelmiştir.

Öte yandan sermaye giderleri, sermaye transferleri ile mal ve hizmet alımı giderlerinin bütçe içindeki payında meydana gelen azalışların yanında faiz giderlerinin 99.9 milyar TL'den 133.9 milyar TL'ye yükselmesi (%34 artış), kamunun verimli alanlara ve yatırım kalemlerine yaptığı harcamaların payının azalması anlamına gelmektedir.

2- KAMU GELİRLERİNDEKİ GELİŞMELER

Koronavirüsün bütçe gelirleri üzerindeki etkilerini görebilmek amacıyla 2019 ve 2020 yılları bütçelerinde gelir gerçekleştirmeleri Tablo 3'de karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

¹² Halil NADAROĞLU. *Kamu Maliyesi Teorisi*. Beta Basım Yayım Dağıtım. İstanbul. 1992. s. 161.

Tablo 3: 2019 ve 2020 Yılları Bütçelerinin Gelir Gerçekleşmeleri

Milyon TL	2019	2020	Değişim (%)
MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE GELİRLERİ	875.280	1.029.493	17,6
Genel Bütçe Gelirleri	847.692	1.000.039	18,0
- Vergi Gelirleri	673.860	833.062	23,6
- Gelir Vergisi	162.704	158.814	-2,4
- Kurumlar Vergisi	78.829	105.047	33,3
- Dahilde Alınan KDV	55.458	71.542	29,0
- İthalde Alınan KDV	125.271	159.170	27,1
- ÖTV	147.134	207.283	40,9
- Petrol ve Doğalgaz Ürünlerine İlişkin ÖTV	60.997	69.009	13,1
- Motorlu Taşıt Araçlarına İlişkin ÖTV	13.807	46.596	237,5
- Kolalı Gazoz, Alkollü İç. ve Tüt. Mamül. İlişkin ÖTV	66.095	79.607	20,4
- Dayanıklı Tüketim ve Diğer Mallara İlişkin ÖTV	6.235	12.070	93,6
- BSMV	22.670	27.068	19,4
- Damga Vergisi	18.853	20.961	11,2
- Harçlar	24.176	30.653	26,8
- Diğer	38.765	52.524	35,5
Özel Bütçeli İdarelerin Öz Gelirleri	20.748	21.692	3,7
Düzen. ve Denet. Kurumların Gelirleri	6.663	7.762	16,5

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. *2020 Aralık Bütçe Gerçekleşmeleri*. (https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2021/01/18-Aralik_2020_Gelir-1.xls). Erişim Tarihi: 18 Ocak 2021.

Tablo 3'ten görüleceği üzere merkezi yönetim bütçe gelirleri 2019 yılı itibariyle 875 milyar 280 milyon TL iken, 2020 itibariyle 1 trilyon 29 milyar 493 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılı itibariyle vergi gelirleri 1 trilyon 39 milyon TL olmuştur. Dolayısıyla merkezi yönetim bütçe gelirleri 2020 yılında 2019 yılına göre %17,6 oranında artış göstermiştir. Öncelikle 2020 yılında bir önceki yıla göre bütçe giderlerinin %20,2 artış göstermiş olması genel itibariyle bütçede gelir artışının gider artışını takip etmediği şeklinde yorumlanabilecektir.

Vergi gelirleri açısından bakıldığında ise özellikle gelir vergisindeki düşüş ve önemli hasılat sağlayan kurumlar vergisi, KDV, ÖTV gibi diğer vergilerdeki artış dikkat çekmektedir. Öte yandan, vergi gelirlerinin toplamında meydana gelen artış

oranı, gelirlerin tümünde yaşanan artış oranından daha fazla gerçekleşmiştir. Zira vergi gelirlerindeki artış oranı %23,6 olmuştur. Bu çerçevede pandemi sürecinin etkilerinin ekonominin birçok noktasında hissedilmesine karşın vergi gelirlerine bakıldığında hem tutar olarak hem de oransal olarak bir artışın yaşandığı görülmektedir.

Ancak hemen belirtilmelidir ki, KDV ve ÖTV gibi dolaylı vergilerin vergi gelirleri içindeki payının %65-70'lere ulaştığı düşünülürse bu durum vergi adaleti açısından olumsuz görülmektedir.

Bu çerçevede bütçe gelirlerinde koronavirüs etkisiyle meydana gelen değişimi daha iyi görebilmek amacıyla 2019 ve 2020 yılları bütçe gelir kalemlerinin merkezi yönetim bütçe gelirleri içindeki payı aşağıdaki Tablo 4'de görülmektedir.

Yukarıda vergi gelirlerinin 2020 yılında bir önceki yıla göre %23,6 oranında artış gösterdiği belirtilmiştir. Ayrıca vergi gelirlerinin merkezi yönetim bütçe gelirleri içindeki payı 2019 yılında %77 iken 2020 yılında %80,9 olarak gerçekleşmiştir. Diğer bir ifadeyle vergi tahsilatı hem tutar hem de oransal olarak artmış olup, dolayısıyla koronavirüsün vergi gelirleri tahsilatına negatif yönde bir etkisi olmadığı ifade edilebilir.

2.1- Gelir Vergisi Açısından

Yukarıda genel olarak kamu gelirlerinin seyrini incelenmiştir. Tek tek vergiler özelinde bakıldığında gelir vergisi hasılatının tutar olarak azaldığı ve dolayısıyla 2020 yılında 2019 yılına göre %2,4 oranında gerilediği görülmektedir. Nitekim Tablo 4'te de görüldüğü gibi gelir vergisinin bütçe gelirleri içindeki payı 2019 yılında %18,6 iken 2020 yılında %15,4 olarak gerçekleşmiştir.

Gelir vergisinin yaklaşık üçte ikisi ücretler üzerinden alınan vergilerden oluşmaktadır. Dolayısıyla öncelikle gelir vergisinde yaşanan hasılat azalışının işten çıkarmalar ve kamu personeli sayısının artmaması gibi nedenlerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Zira koronavirüs nedeniyle faaliyetlerini sona erdirmek zorunda kalan, maliyetlerini düşürmek isteyen ya da faaliyetlerini daraltan işletmelerde ortaya çıkan istihdam azalışının ücretlerden alınacak gelir vergisinin azalmasına neden olduğu ifade edilebilir. Nitekim personel giderleri açıklanırken belirtildiği üzere, kamuda istihdam edilen personel sayısı düşük oranda arttırılmıştır.

Ayrıca bağış kampanyalarına katılan mükelleflerin yaptıkları bağışları beyan edecekleri gelirden indirme imkanlarının bulunması gelir vergisi hasılatının azalışına etki yapmış olabilir.

Serbest meslek faaliyetlerinden alınacak gelir vergisi açısından da bir azalma yaşanmış olması mümkün görünmektedir. Zira sağlığını korumak durumunda olan vatandaşlar koronavirüs nedeniyle zorunlu olmadıkça serbest meslek erbabına başvurmamıştır. Yine serbest meslek erbabı da kendi sağlığını korumak amacıyla faaliyetlerini minimum düzeye indirmeye çalışmıştır. Ayrıca koronavirüs nedeniyle yargılamaların ve icra işlemlerinin ertelenmesi¹³ nedeniyle de serbest meslek erbabı olan avukatların kazançları azalmıştır. Dolayısıyla avukat, iç mimar, doktor, sanatçı gibi serbest meslek erbabının kazançlarının olumsuz etkilendiği; bunun sonucunda serbest meslek kazançlarından alınan vergilerin vergi gelirleri içerisindeki payının azalışı gösterdiği düşünülmektedir¹⁴.

Gayrimenkul sermaye iratlarından alınacak gelir vergisinde de bir gerileme olduğu ifade edilebilir. Zira kapanan işyerleri ve faaliyetleri daralan işletmelerin kira ödemelerinde yaşanabilecek sorunlar nedeniyle vergi gelirlerinin azalabileceği düşünülmektedir.

2.2- Kurumlar Vergisi Açısından

Gelir gerçekleştirmeleri incelendiğinde kurumlar vergisi gelirlerinin 2020 yılında bir önceki yıla göre %33,3 artış gösterdiği görülmektedir. Zira Tablo 4'ten anlaşılabileceği üzere 2019 yılında kurumlar vergisi gelirlerinin merkezi yönetim bütçe gelirleri içindeki payı %9,0 iken 2020 yılında %10,2'ye yükselmiştir.

Kurumlar vergisindeki artışın nedeni pandeminin başından bu yana işletmelere ve belli sektörlerle yönelik olarak ortaya konulan vergi beyanı ve ödeme süresi ertelenmesi başta olmak

¹³ 30 Nisan 2020 Tarihli ve 31114 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 2480 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile koronavirüs tedbirleri kapsamında yargılamalarla ilgili süreler, 15 Haziran 2020'ye kadar ertelenmiştir.

¹⁴ Erkan KILIÇER ve İmren PEKER. "Koronavirüs Hastalığının Vergi Gelirlerine Olası Etkileri: Türk Vergi Sistemi Açısından Bir Değerlendirme", Vergi Dünyası Dergisi. Sayı 465. 2020, s. 90.

üzere tedbirler alınmasıdır¹⁵. Bu tedbirler nedeniyle kurumların finansal açıdan rahatlaması ve zarar etmelerinin önüne geçilmesi sonucu kurumlar vergisi hasılatında koronavirüs sebebiyle herhangi bir azalış meydana gelmemiştir.

Ülkemizde kurumlar vergisi mükellef sayıları ve ödenen vergiler açısından bakıldığında son yıllarda kurumlar vergisinin yarıya yakınının ilk 100 mükellef tarafından ödendiği, bunların ise finans sektöründe yer alan kurumlar ile bazı kamu kurumları ve kurumsallaşmış büyük işletmeler olduğu görülmektedir. Bu durumun kurumlar vergisinde yaşanan hasılat artışını önemli ölçüde etkilediği düşünülmektedir.

Ayrıca 2020 yılının Kasım ayında yayınlanan “Sanayi Üretim Endeksi” ve “Ciro Endeksleri”ne bakıldığında da genel olarak büyük ölçekli işletmelerin (ki bunların birçoğu kurumlar vergisi mükellefidir.) durumunun normal seyrettiği görülmektedir.

2020 yılı Kasım ayında bir önceki yılın aynı ayına göre, madencilik ve taş ocaklığı sektörü endeksi %4,6, imalat sanayi sektörü endeksi %11,6 (ki en önemlisidir) ve elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım sektörü endeksi %7,5 oranında artmıştır¹⁶. Ayrıca sanayi, inşaat, ticaret ve hizmet sektörleri toplamına bakımından ciro endeksi, 2020 yılının Kasım ayında bir önceki yılın Ocak-Kasım dönemine göre yıllık %38,9 artış göstermiştir. Toplam cironun alt detaylarına bakıldığında ise; 2020 yılı Kasım ayında yıllık sanayi sektörü ciro endeksinin %46,2, inşaat ciro endeksinin %16,6, ticaret ciro endeksinin

%44,6, hizmet ciro endeksinin %16,0 arttığı görülmektedir¹⁷.

“Sanayi Üretim Endeksi” ve “Ciro Endeksleri”nde görülen artış kurumlar vergisi mükelleflerinin gelirlerindeki artışa işaret etmektedir. Bu durum ise kurumlar vergisinde ortaya çıkan artış açıklaamaktadır.

2.3- Katma Değer Vergisi ve Özel Tüketim Vergisi Açısından

Katma değer vergisi (KDV) ve özel tüketim vergisi (ÖTV) vergi sistemimizde harcamalar üzerinden alınan ve sağladıkları hasılat açısından iki temel vergidir. Bu çerçevede KDV ve ÖTV’de yaşanan gelir artışlarının bütçe gelirlerinde meydana gelen artışların en önemli nedeni olduğu ifade edilebilir.

KDV hasılatı dahilde alınan KDV ve ithalde alınan KDV olarak iki kısımda incelenmektedir. Buna göre 2020 yılında dahilde alınan KDV bir önceki yıla göre %29; ithalde alınan KDV ise %27,1 artış göstermiştir. Dahilde ve ithalde alınan KDV toplam olarak dikkate alındığında artış oranı %27,7’dir. Bu durumun nedeni olarak koronavirüs sürecinde evde kalma sürelerinin artışına bağlı olarak tüketim harcamalarının artması ve özellikle elektronik ortamdan yapılan alışverişlerdeki artış görülmektedir. Zira 2020 yılının ilk 6 ayında¹⁸ Türkiye’de toplam e-ticaret hacmi, 91,7 milyar TL ile 2019 yılına göre %64 artış göstermiş, 2020 yılının Nisan ayında 13,1 milyar TL olan e-ticaret hacmi; Mayıs ayında 15,5 milyar TL, Haziran ayında ise 17,5 milyar TL olarak gerçekleşmiştir¹⁹.

¹⁵ İstanbul Ticaret Odası (İTO). *İş Dünyasına Yönelik Corona Virüs İçin Alınan Ekonomik Tedbirler*. (https://www.ito.org.tr/documents/Duyurular/is_dunyasına_yonelik_corona_virus_icin_alinan_ekonomik_tedbirler_30_nisan_2020.pdf). Erişim Tarihi: 18 Ocak 2021.

¹⁶ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). *Sanayi Üretim Endeksi*. Kasım 2020. (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sanayi-Uretim-Endeksi-Kasim-2020-37294>). Erişim Tarihi: 18 Ocak 2021.

¹⁷ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). *Ciro Endeksi*. Kasım 2020. (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ciro-Endeksleri-Kasim-2020-37318>). Erişim Tarihi: 18 Ocak 2021.

¹⁸ Çalışmanın yapıldığı dönem itibarıyla ikinci altı aylık veriler yayınlanmamıştır.

¹⁹ E-Ticaret Bilgi Platformu. E-Ticaret Hacmi. (<https://www.eticaret.gov.tr/istatistikler>). Erişim Tarihi: 18 Ocak 2021.

Ayrıca dış ticaret verilerine bakıldığında 2019 yılında 210.345 milyon Dolar olan ithalat hacmi, 2020 yılında 219.425 milyon Dolar olarak gerçekleştirilmiştir²⁰. Bu durum ithalde alınan KDV'deki artışı açıklamaktadır.

ÖTV hasılatına bakıldığında ise 2020 yılında bir önceki yıla göre %40,9 oranında bir artış görülmektedir. Yine ÖTV hasılatının merkezi yönetim bütçe gelirleri içindeki payına bakıldığında bu pay 2019 yılında %16,8 iken, 2020 yılında %20,1 olmuştur.

ÖTV, petrol ve doğalgaz ürünleri; motorlu taşıt araçları; kolalı gazoz, alkollü içkiler ve tütün mamülleri ile dayanıklı tüketim malları ve diğer mallardan alınmaktadır. Tablo 3 incelendiğinde bu malların tümünden alınan ÖTV'de artış görülmekle birlikte, özellikle motorlu taşıt araçlarına ilişkin ÖTV'de ve dayanıklı tüketim ve diğer mallara ilişkin ÖTV'de yaşanan yüksek artış oranları dikkat çekmektedir. Zira motorlu taşıt araçlarına ilişkin ÖTV, 2019 yılında bütçe gelirlerinin %1,6'sı iken 2020 yılında bu oran %4,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu artışın en önemli nedenlerinden birinin 2020 yılının Ağustos ayında yapılan ÖTV oranı artışları olduğu belirtilebilir. Zira Otomobil Distribütörleri Derneği'nin yayınlamış olduğu verilerden hareketle perakende otomobil satışlarının yerli ve ithal toplamı 2019 yılında 479.060 adet iken %61,3 oranında artış göstererek 772.788 adet olarak gerçekleşmiştir²¹.

Ayrıca "Perakende Satış Endeksleri"ne bakıldığında sabit fiyatlarla perakende satış hacminin 2020 yılı Ekim ayında bir önceki yılın aynı ayına

göre %12,0 arttığı, aynı ayda gıda, içecek ve tütün satışlarının %14,8, gıda dışı satışlar (otomotiv yakıtı hariç) %12,8 ve otomotiv yakıtı satışlarının %6,5 arttığı görülmektedir²². Söz konusu artışların ÖTV'de meydana gelen hasılat artışlarının nedeni olduğu ifade edilebilir. Söz konusu mallardan aynı zamanda KDV de alındığı için bu durum KDV açısından da geçerlilik taşımaktadır.

Tablo 3 incelendiğinde başta KDV, ÖTV olmak üzere harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergilerin %65 civarında gerçekleştiği görülmektedir. Bu durum ise pandeminin etkisi ile gelirlerinde azalmalar olan hane halkının aleyhine bir durum ortaya çıkarmakta ve özellikle dünyada uygulama alanı bulan yardım paketlerinin felsefesi ile uyusmamaktadır. Zira bir yandan kamu harcamaları yoluyla hane halklarına çeşitli yardım paketleri "gündeme" gelirken diğer yandan KDV ve ÖTV gibi harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergilerde artış yaşanması çelişki meydana getirmektedir. Nitekim 2020 yılı içinde KDV oranlarında birtakım indirimler yapılmış olsa da ÖTV oranlarına yönelik yapılan artışlar tartışılabilir hale gelmektedir.

Bu çerçevede özellikle KDV ve ÖTV, tüketim üzerinden alınan vergiler olduğundan bunlarda yaşanan hasılat artışlarına etki eden tüketim artışının nereden kaynaklandığı önem arz etmektedir. Kamu giderlerinin artış oranları ve bütçe içindeki payının değişimi göz önünde bulundurulduğunda, tüketim harcamalarında kamu kesiminden vatandaşlara aktarılan kaynakların payının az olduğu belirtilebilir. Zira giderlerin hemen

²⁰ T.C. Ticaret Bakanlığı. 2020 Yılı Aralık Ayı Veri Bülteni. s. 3. (<https://ticaret.gov.tr/data/5ff41c4513b876810ccc68a7/2020%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Aral%C4%B1k%20Ay%C4%B1%20Veri%20Bu%CC%88lteni.pdf>). Erişim Tarihi: 18 Ocak 2021.

²¹ Otomotiv Distribütörleri Derneği. Pazar – Perakende Satışlar 2019-2020 (Ocak-Aralık). (http://www.odd.org.tr/web_2837_1/wf_docudownload.aspx?primary_id=2837&type=36&target=categorial1&detail=single&sp_table=&sp_primary=&sp_table_extra=&openfrom=sortial&downloadfirst=yes). Erişim Tarihi: 18 Ocak 2021.

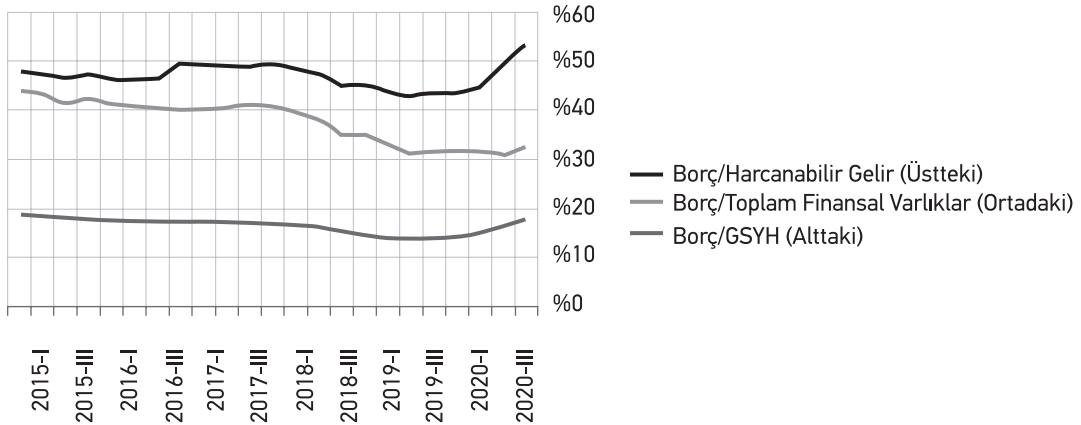
²² Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Perakende Satış Endeksleri. Ekim 2020. (<https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33819>). Erişim Tarihi: 18 Ocak 2021.

hepsinin bütçe içindeki payında azalış meydana gelmiş ya da bu pay sabit kalmıştır.

Bu çerçevede hane halkının yükümlülüklerinde ve borçluluk oranlarında yaşanan değişim, yapılan tüketim harcamalarının finansmanı konusunda fikir vermektedir. Hane halkı yükümlü-

lükleri 2020 yılının 3. çeyreğinde bir önceki döneme göre 106 milyar TL artış göstermiştir ve söz konusu hane halkı yükümlülüklerinin tamamına yakını kredilerden oluşmaktadır²³. Hane halkı borçluluğunda meydana gelen değişim ise aşağıdaki grafikte görüldüğü gibidir.

Grafik 1: Hane Halkı Borçluluğu

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). *Finansal Hesaplar Raporu 2020-III*, s. 7. (https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/4f9ffc6e-691d-418f-bbd2-8b75ff9503a9/Finansal+Hesaplar+Raporu_2020-III.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-4f9ffc6e-691d-418f-bbd2-8b75ff9503a9-ns5PPn8). Erişim Tarihi: 18 Ocak 2021.

Grafik-1'de yer alan hane halkı borçluluğuna ilişkin göstergelere bakıldığında özellikle borç / harcanabilir gelir göstergesinde (üstteki) 2020 yılının 1. çeyreğinden itibaren görülen artış dikkat çekmektedir. Hane halkı borcunun GSYH'ye oranı ile borcun harcanabilir gelire oranı bir önceki döneme göre artış göstererek sırasıyla %18 ve %53 olarak gerçekleşmiş, borcun toplam finansal varlıklara oranı ise %33 seviyelerinde gerçekleşmiştir.

Söz konusu bilgilere bakıldığında pandemi sürecinde vatandaşların tüketim harcamalarında yaşanan artışın hane halkı borçluluğunda yaşanan artıştan kaynaklandığı ifade edilebilir.

3- BÜTÇE DENGESİNDEKİ GELİŞMELER

Koronavirüsün bütçe gelir ve giderleri üzerindeki etkileri yukarıda açıklanmıştır. Bütçe giderlerinin genel olarak sabit kalma ya da az oranda artma eğiliminde olduğu görülmektedir. Vergi gelirlerindeki artış oranı bütçe giderlerinin artışından fazla olmasına rağmen, bütçe gelirlerinin tümü açısından bakıldığında giderlerden daha düşük oranda bir artış söz konusudur. Tablo 5'den görüleceği üzere bütçe giderleri %20,2 oranında artmışken, vergi gelirleri %23,6 oranında artış göstermesine rağmen toplam gelirler %17,6 oranında artmıştır. Ancak faiz giderleri

²⁰ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). *Finansal Hesaplar Raporu 2020-III*, s. 7. (https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/4f9ffc6e-691d-418f-bbd2-8b75ff9503a9/Finansal+Hesaplar+Raporu_2020-III.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-4f9ffc6e-691d-418f-bbd2-8b75ff9503a9-ns5PPn8). Erişim Tarihi: 18 Ocak 2021.

dikkate alındığında artış oranının çok yüksek boyutlara ulaştığı (%34) görülmektedir.

2020 yılı bütçe dengesi (bütçe giderleri, bütçe

gelirleri, bütçe dengesi ve faiz dışı denge gerçekleştirmeleri) aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi gerçekleşmiştir.

Tablo 5: 2019 ve 2020 Yılları Bütçe Dengesi (Milyon TL)

	2019	2020	Değişim (%)
Bütçe Giderleri	1.000.027	1.202.236	20,2
Faiz Hariç Giderler	900.087	1.068.274	18,7
Faiz Giderleri	99.940	133.962	34,0
Bütçe Gelirleri	875.280	1.029.493	17,6
Vergi Gelirleri	673.860	833.062	23,6
Bütçe Dengesi	-124.747	-172.743	-38,5
Faiz Dışı Denge	-24.808	-38.781	-56,3

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. *Aralık 2020 Aylık Bütçe Gerçekleşme Raporu*. s. 6. (<https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2021/01/Butce-Gerceklesme-Raporu-Aralik-1.pdf>). Erişim Tarihi: 18 Ocak 2021.

Tablo 5'ten görüldüğü üzere; merkezi yönetim bütçesi 2019 yılında 124 milyar 747 milyon TL açık vermişken, 2020 yılında 172 milyar 743 milyon TL açık vermiştir. Ayrıca faiz dışı denge 2019 yılında 24 milyar 808 milyon TL açık vermiş iken 2020 yılında 38 milyar 781 milyon TL açık vermiştir.

Dolayısıyla koronavirüsün de etkisiyle kamu giderleri artarken, kamu gelirlerindeki artış kamu giderlerindeki artışı yakalayamadığı için bütçe dengesinde önemli bir bozulma söz konusudur. Bu durum yukarıda açıklanan ve hem kamu gelirlerinde hem de kamu giderlerinde meydana gelen dinamikler açısından önem arz etmektedir. Türkiye ekonomisinde pandemi nedeniyle belirli sektörler için olarak ortaya konulan önlem paketleri ve dolaylı vergilerdeki artış bir arada düşünüldüğünde ironik bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle söz konusu tedbirler sorgulanır hale gelmiştir. Ayrıca faiz giderlerinde yaşanan artışın faiz dışı giderlerde yaşanan artıştan yüksek gerçekleşmesi de "bütçenin faiz ödemeleri nedeniyle esnekliğini kaybettiği" savını doğrulamaktadır. Faiz giderlerinin artışının temelinde; borçlanma ihale faiz oranlarının yükselmesi

ve toplam borç içinde döviz cinsi borcun payının artışına bağlı olarak kur farkları etkili olmuştur.

Yukarıdaki tabloya bakıldığında bütçenin mali disiplinden uzak bir durum sergilediği ve hem bütçe açığında hem de birincil açıkta artış meydana geldiği ayrıca faiz giderlerinin bütçe dengesini etkilediği ileri sürülebilir.

SONUÇ

Ekonomik krizler büyüme oranlarında düşüş, ihracatta azalma, işsizlikte – faizlerde – borçlanma maliyetlerinde artış, likidite ve kredi sıkışıklığı, borsa endekslerinde düşüş, döviz kurlarında yükselme, hane halkının satın alma gücünde düşüş gibi etkiler yaratmaktadır. Koronavirüs sürecinde yaşanan gelişmeler de benzer şekilde ekonomik faaliyetlerde daralma işsizlik artışı gibi etkiler ortaya çıkarmıştır. Devlet açısından bakıldığında bir yandan maddi destek sağlanması kamu harcamalarının artması anlamına gelirken, öte yandan vergi gelirlerinde azalma beklenebilecektir.

Koronavirüs dolayısıyla ülkemizde de devlet bütçesinin gider ve gelir kalemleri etkilenmiştir. Giderler 2020 yılında %20,2 oranında artarak 1 trilyon 202 milyar 236 milyon TL olarak gerçek-

leşmiştir. Bir önceki yıla göre en yüksek artış oranı %34 ile faiz giderlerinde meydana gelmiştir.

Tutar olarak azalış görülen tek kalem sermaye transferleri iken, oransal olarak faiz giderleri ve cari transferler haricindeki tüm gider kalemlerinin bütçe giderleri içindeki payı azalış göstermiştir. Burada özellikle personel giderleri, sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderleri, mal ve hizmet alım giderleri, sermaye giderleri ve sermaye transferlerindeki değişim dikkat çekmektedir.

Personel giderlerinin payındaki azalışın, yeni personel alınmaması, mevcut ücret ödemelerinin enflasyonun altında artırılmış olmasından kaynaklanmış olabilir. Mal ve hizmet alım giderleri incelendiğinde bir önceki yıla göre bütçeden mal ve hizmet alımlarına daha az pay ayrıldığı görülmektedir. Bu tür giderler cari transferler ve faiz giderleri gibi bütçeden yapılan karşılıksız harcamalardan değil, bütçeye yeni gelir akımları yaratan harcamalardandır. Sermaye giderlerinde tutar olarak artış meydana gelmekle birlikte, önceki yıla göre azalış ortaya çıkmıştır.

Vergi gelirleri açısından bakıldığında gelir vergisindeki düşüş ve kurumlar vergisi, KDV, ÖTV gibi diğer vergilerdeki artış dikkat çekmektedir. Bu çerçevede vergi gelirlerinde yaşanan artış oranı, giderlerdeki artış oranından daha yüksektir. Vergi gelirlerinin merkezi yönetim bütçe gelirleri içindeki payı %80,9 olarak gerçekleşmiştir. Yani, vergi tahsilatı hem tutar hem de oran olarak artmış olup, dolayısıyla koronavirüsün vergi gelirleri tahsilatına negatif yönde bir etkisi olmadığı ifade edilebilir.

Gelir vergisinde yaşanan azalma, özellikle işten çıkarmalar ve kamu personeli sayısının düşüş oranda artması gibi nedenlere dayandırılabilir. Kurumlar vergisi hasılatında bir azalış meydana gelmemiştir. Bu durum özellikle önemli vergi ödeyicilerinin finans sektöründe yer alan kurumlar ile bazı kamu kurumları ve kurumlaşmış büyük işletmeler olmasından kaynaklanmış olabilir.

Ayrıca Sanayi Üretim Endeksi ve Ciro Endekslerinde görülen artış kurumlar vergisi mükelleflerinin gelirlerindeki artışı ve dolayısıyla kurumlar vergisinde ortaya çıkan artışı açıklamaktadır.

KDV ve ÖTV'de yaşanan gelir artışlarının nedeni evde kalma sürelerinin artışına bağlı olarak tüketim harcamalarının artması ve özellikle elektronik ortamdan yapılan alışverişlerdeki artışlardır. ÖTV'de artışta, özellikle motorlu taşıt araçlarına ilişkin ÖTV ile dayanıklı tüketim ve diğer mallara ilişkin ÖTV'de yaşanan yüksek artış oranlarının etkili olduğu görülmektedir. Öte yandan söz konusu mallardan aynı zamanda KDV de alındığı için bu durum KDV açısından da geçerlilik taşımaktadır.

KDV, ÖTV artışları pandeminin etkisi ile gelirlerinde azalmalar olan hane halkının aleyhine bir durum ortaya çıkarmakta ve tüm dünyada uygulama alanı bulan yardım felsefesi ile uyusmamaktadır. Öte yandan söz konusu vergilerdeki artış tüketim artışına bağlı olup, tüketim artışı ise hane halkı borçluluğunda meydana gelen değişim ile açıklanabilir.

Bütçe dengesi açısından ise, kamu gelirlerindeki artış kamu giderlerindeki artışı yakalayamadığı için önemli bir bozulma dikkat çekmekte; ayrıca faiz giderlerindeki artışın faiz dışı giderlerde yaşanan artıştan yüksek gerçekleşmesi de bütçenin faiz ödemeleri nedeniyle esnekliğini kaybettiğini göstermektedir. Dolayısıyla bütçenin mali disiplinden uzaklaştığı ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- E-Ticaret Bilgi Platformu. “E-Ticaret Hacımları”. (<https://www.eticaret.gov.tr/istatistikler>). Erişim Tarihi: 18 Ocak 2021.
- İstanbul Ticaret Odası (İTO). “İş Dünyasına Yönelik Corona Virüs İçin Alınan Ekonomik Tedbirler”. (https://www.ito.org.tr/documents/Duyurular/is_dunyasına_yonelik_corona_virus_icin_alinan_ekonomik_tedbirler_30_nisan_2020.pdf). Erişim Tarihi: 18 Ocak 2021.

- KILIÇER, E. ve PEKER, İ. (2020). “Korona-virüs Hastalığının Vergi Gelirlerine Olası Etkileri: Türk Vergi Sistemi Açısından Bir Değerlendirme”, Vergi Dünyası Dergisi. Sayı 465.
- NADAROĞLU, H. (1992) *Kamu Maliyesi Teorisi*. Beta Basım Yayım Dağıtım. İstanbul.
- Otomotiv Distribütörleri Derneği. “Pazar – Perakende Satışlar 2019-2020 (Ocak-Aralık)”. (http://www.odd.org.tr/web_2837_1/wf_docudownload.aspx?primary_id=2837&type=36&target=categorial1&detail=single&sp_table=&sp_primary=&sp_table_extra=&openfrom=sortial&downloadfirst=yes); (http://www.odd.org.tr/web_2837_1/wf_docudownload.aspx?primary_id=2616&type=36&target=categorial1&detail=single&sp_table=&sp_primary=&sp_table_extra=&openfrom=sortial&downloadfirst=yes). Erişim Tarihi: 18 Ocak 2021.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. *Analitik Bütçe Sınıflandırmasına İlişkin Rehber*. (https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/04/AnalitikEko-rehber_2019-2021.pdf), Erişim: 19 Ocak 2021.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. “Kamu İstihdamı”. (<https://www.sbb.gov.tr/kamu-istihdami/>). Erişim Tarihi: 18 Ocak 2021. (2018, 2019, 2020 yılı verileri).
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. “Aralık 2019 Aylık Bütçe Gerçekleşme Raporu”. (https://ms.hmb.gov.tr/uploa-ds/2020/01/Ayl%C4%B1k-B%C3%BCt%C3%A7e-Ger%C3%A7ekle%C5%9Fmele-ri-Raporu-2019Aral%C4%B1k_V3-2.pdf). Erişim Tarihi: 19 Ocak 2021.
- T.C. Ticaret Bakanlığı. “2020 Yılı Aralık Ayı Veri Bülteni”. (<https://ticaret.gov.tr/data/5f-f41c4513b876810ccc68a7/2020%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Aral%C4%B1k%20Ay%C4%B1%20Veri%20Bu%CC%88lteni.pdf>). Erişim Tarihi: 18 Ocak 2021.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). “Finansal Hesaplar Raporu 2020-III”. (https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/4f9ffc6e-691d-418f-bbd28b75ff9503a9/Finansal+Hesaplar+Raporu_2020-III.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-4f9ffc6e_691d-418f-bbd2-8b75ff9503a9-ns5PPn8). Erişim Tarihi: 18 Ocak 2021.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). “Ciro Endeksi”. Kasım 2020. (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ciro-Endeksleri-Kasim-2020-37318>). Erişim Tarihi: 18 Ocak 2021.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). “Perakende Satış Endeksleri”. Ekim 2020. (<https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33819>). Erişim Tarihi: 18 Ocak 2021.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). “Sanayi Üretim Endeksi”. Kasım 2020. (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sanayi-Uretim-Endeksi-Kasim-2020-37294>). Erişim Tarihi: 18 Ocak 2021.